

ZUBLJAR MRKLINE

Zbornik radova posvećen 95. rođendanu
akademika Radoslava Katičića

Glavni urednik
Bojan Marotti

Uredničko vijeće
Davor Dukić
Marijana Janjić
Zdravka Matišić
Anita Šikić

HRVATSKA SVEUČILIŠNA NAKLADA
IBIS GRAFIKA
HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU FILOZOFSKI FAKULTET - FF press
Zagreb, 2026.

Kena-upaniṣad

Posvećeno uspomeni i sjećanju na Radoslava Katičića, koji je odavna znao koliko je važno prevesti glavne upaniṣadi na hrvatski jezik. Moj učitelj, i Katičićev učenik, Mislav Ježić, na hrvatski je jezik majstorski preveo *Īśā-*, *Aitareya-*, *Kauṣītaki-* i *Baṣkalamatra-upaniṣad*, a ja sam objavio prijevod *Māṇḍukya-upaniṣadi* praćene komentarom (*kārikā-ma*). Nadam se će ovaj prijedlog prijevoda *Kena-upaniṣadi* biti dostojan Katičićeve vizije i Ježićevih sjajnih prijevoda. Nadam se također da će se Katičićeva želja ostvariti i da će i druge klasične upaniṣadi biti prevedene na hrvatski jezik. Jer upaniṣadi predstavljaju jedan od najznačajnijih intelektualnih spomenika indijske, ali i svjetske književne i duhovne baštine koje moraju naći svoje mjesto i na hrvatskome kulturnome obzoru.

Položaj *Kena-upaniṣadi* u vedskome korpusu i datacija

Kena-upaniṣad (= KenU), poznata i kao *Talavakāra-upaniṣad*,¹ razmjerno je kratak tekst, sastavljen dijelom u stihu (KenU 1-2), a dijelom u prozi (KenU 3-4). Kao dio *Jaiminīya-upaniṣad-brāhmaṇe* (= JaiUBr), pripada *Sāma-vedi*. *Sāma-veda* očuvana je u recenzijama škola Kauthuma/Rāṇāyanīya i Śātyāyanin/Jaiminīya, a JaiUBr (a time i KenU) pripada grani predaje Jaiminīya. *Jaiminīya-upaniṣad-brāhmaṇa* (ili *Talavakāra-upaniṣad-brāhmaṇa*) sastoji se od četiriju knjiga, a *Kena-upaniṣad* nalazi se pri samome kraju četvrte kao JaiUBr 4,18-21.² Nakon KenU, u JaiUBr nalazi se još rasprava o pet dahova (JaiUBr 2,22-26), te rasprava o mantri Sāvitrī (JaiUBr 4,27-28).

1 *Kena-upaniṣad* dobila je ime prema prvoj riječi u tekstu (*kena* 'po kome?'), isto kao i *Īśā-upaniṣad*.

2 *Jaiminīya-upaniṣad-brāhmaṇa* mogla bi se smatrati bliskom tipu teksta āraṇyaka, šumskih otajstvenih tekstova koji se bave smislom obreda. JaiUBr ponajviše se bavi otajstvom *sāmana*, obrednih napjeva, posebice napjevom zvanim *gāyatra*, koji se ne spominje u drugim tekstovima grane Jaiminīya.

Sva su ta tri zadnja dijela *Jaiminīya-upaniṣad-brāhmaṇe*, uključujući i *Kena-upaniṣad*, kasniji dodatci (Fujii 1997: 94).

Paul Deussen (1906: 23-24) podijelio je upaniṣadi na starije prozne, mlađe metričke i mlađe prozne. Starije su prozne (poredane kronološki) *Bṛhadāraṇyaka-*, *Chāndogya-*, *Taittirīya-*, *Aitareya-* i *Kauṣītaki-upaniṣad*. Na kraju je toga niza Deussen smjestio *Kena-upaniṣad*, koju smatra prijelaznom prema skupini mlađih metričkih upaniṣadi (*Kāṭhaka-*, *Īśā-*, *Śvetāśvātara-*, *Muṇḍaka-* i *Mahānārāyaṇa-upaniṣad*).³ *Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad* (= BĀU) i *Chāndogya-upaniṣad* (= ChU), kao najstarije, Olivelle (1998: 12) smješta između 7. i 6. stoljeća pr. Kr., a ostale iz skupine starih prozних upaniṣadi između 6. ili 5. stoljeća pr. Kr. KenU, kao prijelazni tip, tada od njih mora biti mlađa, ali od mlađih metričkih, koje smješta u zadnja stoljeća pr. Kr. (Olivelle 1998: 13), mora biti starija.

Prilikom promišljanja o dataciji pojedinih upaniṣadi valja paziti na to da je njih vrlo teško datirati kao cjelovite tekstove. Upaniṣadi su se oblikovale i prenosile usmeno kroz duže vremensko razdoblje, te u sebi sadrže starije i mlađe slojeve. Najstarije su upaniṣadi, pogotovo u starijim slojevima, blisko povezane s āraṇyakama i brāhmaṇama, na koje se nadovezuju, donekle zadržavajući njihov obredni okvir, koji obogaćuju promišljanjima o smislu i ustrojstvu svijeta, o suću i nesuću i drugim filozofskim temama.

Dārā Śukoh, sin Velikoga Moghula i graditelja Tāj Maḥala, Šāha Jahāna, uvrstio je 1657. KenU, zajedno s još 49 upaniṣadi,⁴ u svoju knjigu *Sirr-i akbar* (*Velika tajna*), te ju je preveo i obradio na perzijskome jeziku.⁵ KenU nalazi se na 36. mjestu pod naslovom *Kin*.⁶ Anquetil-Duperron je 1801./1802. preveo *Sirr-i akbar* na latinski (uključujući i KenU) pod naslovom *Oupnek'hat* (= upaniṣad).⁷ Ram Mohan Roy prvi je, u duhu Śaṅkarina komentara, preveo KenU sa sanskrta na engleski 1823. Nakon njega, tekst su prevodili brojni autori poput M. Müllera, P. Deussena, K. F. Geldnera, P. Thiemea, L.

3 Deussenova je podjela u načelu i danas prihvaćena u struci (vidi Nakamura 1983: 10, Olivelle 1998: 12-13 i Ježić 1999: 8).

4 Neki rukopisi *Sirr-i akbara* sadržavaju 50, a neki 52 upaniṣadi (usp. Göbel-Groß 1962: 34-36).

5 Upaniṣadi su u Śukohovu prijevodu redovito proširene dodatnim pojašnjenjima i tumačenjima, s tim da značajna količina materijala dolazi iz Śaṅkarina komentara.

6 Zanimljivo je da je *Kena-upaniṣad*, umjesto pod *Sāma-vedu*, stavljena pod *Atharva-vedu*.

7 KenU nalazi se u drugome svesku po naslovom *Kin* (str. 291-298). Iz letimičnoga pregleda Duperronova latinskoga prijevoda očito je da su glavne teme KenU proširene komentarijima i objašnjenjima. Kako u uvodu u *Sirr-i akbar* Dārā Śukoh navodi da su mu oko prijevoda sa sanskrta pomagala dva hinduistička redovnika iz Benaresa, može se pretpostaviti da ova proširenja, koja odišu brahmanističkom učenošću, dolaze od Śukohovih benareskih pomagača.

Renoua, S. Radakrishnana, R. E. Humea, P. Olivellea i drugih. Ovo je prvi prijevod KenU sa sanskrtskoga izvornika na hrvatski jezik.

Tekstovna predaja i recepcija teksta

U slučaju KenU tekstovna su predaja i recepcija teksta usko povezane pojave jer se čini da je Śaṅkarin komentar, najstariji očuvani komentar uz KenU, pridonio izdvajanju KenU iz cjeline JaiUBr i recepcije KenU kao sasvim samostalnoga teksta.⁸ U indološkoj je struci KenU bila smatrana samostalnim tekstom sve dok A. C. Burnell nije u Kerali otkrio rukopis JaiUBr u kojem je sadržana i KenU. Burnell je 1878. dao taj rukopis kopirati, te ga je 1881. poslao W. D. Whitneyu u Sjedinjene Američke Države. Cijelu je *Jaiminīya-upaniṣad-brāhmaṇu* na kraju, zajedno s KenU, izdao i preveo na Whitneyevu inicijativu Hanns Oertel (1896.). Najnovija istraživanja (Fujii 1997: 93–94) pokazuju da se tekst KenU ipak razvijao samostalno, pa čak i paralelno s JaiUBr, te da je KenU kao cjelina uklopljena u JaiUBr, i to razmjerno labavo. Zato i ne čudi da ju je Śaṅkara otprilike u 8. stoljeću izdvojio i komentirao kao samostalno djelo. Međutim, još je i sam Śaṅkara bio svjestan razmjerno čvrstoga položaja KenU u književnosti grane Jaiminīya. Tako Śaṅkara u uvodu u svoj komentar navodi da je KenU deveto poglavlje nekoga većega djela, te da se prethodna poglavlja istoga, neimenovanoga djela, bave posvećenim promišljanjem (*upāsana*) daha, koje je, po Śaṅkari, u temelju vedskoga žrtvenoga obreda, te na promišljanje o napjevima, *sāmanima*. Dalje Śaṅkara navodi da se to neimenovano djelo, kojega deveto poglavlje čini KenU, bavi i posvećenim promišljanjem *sāmana* imenom *gāyatra*, očito misleći na JaiUBr, koja započinje raspravom o *sāmanu gāyatra*. A. C. Burnell prvi je pretpostavio da Śaṅkara misli na cjelinu teksta *brāhmaṇe* grane Jaiminīya, koja uključuje *Jaiminīya-brāhmaṇu* (= JaiBr), *Jaiminīya-ārṣeya-brāhmaṇu*, te *Jaiminīya-upaniṣad-brāhmaṇu*. Tu tvrdnju potkrjepljuje Fujii (1997: 95) navodeći obavijest Aska Parpole da se u kolofonu rukopisa *Jaiminīya-brāhmaṇe* iz Barode navodi da se JaiBr sastoji od osam dijelova. Odjeljci *Mahābrāhmaṇa*, *Dvādaśāha*, *Mahāvratā*, *Ekāha*, *Ahīna* i *Sattra* odgovaraju JaiBr, odjeljak *Ārṣeya* odgovara *Jaiminīya-ārṣeya-brāhmaṇi*, dok odjeljak *Upaniṣad* odgovara JaiUBr. Na kraju JaiUBr nalazi se KenU, koja onda čini deveto »poglavlje« ukupnoga teksta

⁸ Harimoto (2006: 106) argumentira da je Śaṅkarino najpoznatije djelo, *Brahma-sūtra-bhāṣya*, nastalo između 756. i 772. godine.

brāhmaṇe grane Jaiminīya. Śaṅkarin kratak opis tema prethodnih »poglav-
lja« također odgovara navedenim tekstovima.

Velika popularnost Śaṅkarina nauka u kasnijim stoljećima zacijelo je pridonijela tomu da se KenU stane prenositi kao sasvim samostalan tekst izdvojen iz JaiUBr. Tako Staal (1961: 19) primjećuje da tradicionalni Brahmani koji pripadaju školi Jaiminīya, tekst KenU recitiraju prema suvremenim tiskanim izdanjima, a ne napamet prema usmenoj tradiciji brahmanskoga učenjaštva. Tu valja naglasiti da su Brahmani grane Jaiminīya izgubili usmenu tradiciju prijenosa *Jaiminīya-upaniṣad-brāhmaṇe*, te je tekst poznat samo iz rukopisne predaje. Zato se može pretpostaviti da je i usmena tradicija prijenosa KenU u nekome trenutku nestala, te da je bila oživljena rastom popularnosti Śaṅkarina komentara, s tim da tradicija cjeline JaiUBr nije nikad oživljena u školi. To je zanimljiv primjer kako tradicionalna vedska škola prihvaća tekst preuzet iz vedāntske tradicije, ali koji je nastao u okrilju njihove vlastite grane predaje. To znači da je tekst nastao u grani Jaiminīya, da je u jednome trenutku bio uklopljen u JaiUBr, koja se sama, barem u 8. stoljeću, smatrala dijelom brāhmaṇe grane Jaiminīya. Uz KenU je zatim Śaṅkara (koji ne pripada nijednoj tradicionalnoj vedskoj školi)⁹ sastavio komentar, čime je tekst postao dijelom kanona filozofske škole advaita-vedānte, koja ju je nastavila prenositi kao samostalan tekst, koji je u rukopisnoj tradiciji škole advaita-vedānta uvijek praćen Śaṅkarinim komentarom.¹⁰ Vedānta je nakon 14.-15. stoljeća stala sve više dobivati na značenju u Indiji, a nakon što su ju u 19. i 20. stoljeću po Indiji i zapadnome svijetu stali prenositi indijski reformatori i prosvjetitelji, postala je dominantan izraz hinduističke duhovnosti i filozofije. KenU je na tome valu također dobila na velikoj popularnosti. Tada su ju, bez JaiUBr, brahmani grane Jaiminīya prihvatili nazad i nastavili ju promicati i prenositi.

9 Za argumente u prilog tvrdnji da Śaṅkara ne dolazi iz krugova tradicionalne vedske predaje vidi Rau 1960.

10 Uz KenU zapravo su očuvana dva komentara koja se oba tradicionalno (u kolofonima rukopisa i u redovničkoj tradiciji) pripisuju Śaṅkari. Mayeda (1967.) iznosi niz argumenata u prilog Śaṅkarina autorstva obaju komentara. Mayedinu atribuciju, utemeljenu u filološkoj raščlambi, potvrđuje i stilometrijsko-statistička raščlamba Andrijanića i Bąkowski (u pripremi).

Bilješka o prijevodu i o korištenome sanskrtskome tekstu

Tekst kojim se u prijevodu koristim, »kritičko« je izdanje Masata Fujiia (Fujii 1996). Fujii se u uspostavi teksta koristio objema granana predaje, tiskanim tekstovima Śaṅkarina komentara s jedne strane, te rukopisnom predajom *Jaiminīya-upaniṣad-brāhmaṇe* s druge strane. Fujiievo je izdanje utoliko kritičko što dosljedno bilježi varijante čitanja u bilješkama zajedno s drugim iscrpnim tekstovnim zapažanjima. S druge strane, Fujiiev sanskrtski tekst nije rekonstrukcija arhetipa u strogoj Lachmanovskoj tradiciji kritike teksta. Fujiievo izdanje, naime, nema razrađeno stablo rukopisne predaje, tj. ono što se zove *stemma codicum*. Usprkos tomu, Fujiievo je izdanje u ovome trenutku najpouzdanije.

U hrvatskome sam prijevodu metričkoga dijela teksta zadržao broj slogova izvornika i cezuru u želji da dočaram ritam; kvantitetu sloga sanskrtskoga izvornika (gdje je ona određena) nisam prenosio u hrvatski jezični sustav kako bih zadržao preglednost i razumljivost teksta. Koliko sam u tome uspio, neka sude čitatelji. U prijevodu tehničkih pojmova slijedim Ježićeva rješenja (Ježić 1999 i 2000) kao prinos usustavljanju stručne terminologije indijske filozofije na hrvatskome jeziku.

Tekst i prijevod

*Kena-upaniṣad, prva khaṇḍa*¹¹

keneṣitaṃ patati preṣitaṃ manah
 kena prāṇah prathamah praiti
 yuktaḥ |
 keneṣitaṃ vācam imāṃ vadanti
 cakṣuś śrotraṃ ka u devo
 yunakti || 1 ||

1.1 Tko zavitla, baci pamet¹² da se vine,
 tko upregne dah da izađe najprvi,¹³
 tko baci riječ koju svi ljudi govore,
 tko je taj Bog koji vid i sluh spreže?¹⁴

śrotrasya śrotraṃ manaso mano yad
 vāco ha vācam sa u prāṇasya
 prāṇah |
 cakṣuśaś cakṣur atimucya dhīrāḥ
 pretyāsmāl lokād amṛtā
 bhavanti || 2 ||

1.2 Mudri slobodni¹⁵ od slušanja sluha,
 mišljenja pameti, viđenja vida,
 govora riječi, a to je dah daha,¹⁶
 iz svijeta se vinu besmrtni postati.¹⁷

11 Kitice su 1,1-2 u metru *triṣṭubh* (4 × 11), a kitice 1,3-9 u metru *anuṣṭubh* (4 × 8).

12 *Manas* 'pamet' jedna je od pet duševno-tjelesnih moći. Zajedno s drugim moćima (*prāṇa* 'dah', *vāc* 'riječ', *cakṣus* 'vid', *śrotra* 'sluh') javlja se prvi put u *Ṛk-saṃhiti* 10,90.13-14, u slavnoj *Puruṣa-sūkti*.

13 Dah se obično u nabranjanju moći nalazi na prvome mjestu. Kao prvi među moćima pobjeđuje u nadmetanju duševno-tjelesnih moći jer bez njega ni riječ, ni vid, ni sluh, ni pamet ne mogu preživjeti. Taj se motiv često javlja u vedskoj književnosti. Usp. AĀ 2,1.4; ŚāṅkhĀ 9; ChU 5,1; BĀU 1,5.21; 6,1; KauṣU 2,13 i 3,3; PraśU 2. Vidi također JaiUBr 1,18.5; 2,1.1; 2,4,1-3; BĀU 1,3 i ChU 1,2.

14 U prvom se kitici spominje svih pet duševno-tjelesnih moći. Psihološka predodžba o pet duševno-tjelesnih moći u nekim je upaniṣadima razrađena u nauk o deset do dvanaest moći (KauṣU 1,3-7; 2,14; 3,5-7). Ta se ista skupina moći javlja u starijim upaniṣadima (BĀU 1,3; 4,1.7-14; ChU 5,1; KauṣU 3,2-4), kao i u āraṇyakama (AĀ 2,1). Duševno-tjelesne moći najčešće se nazivaju *prāṇama* 'dahovima'.

15 Fujii (1996: 831) navodi niz primjera iz vedske književnosti gdje se glagolom *ativMUC* 'osloboditi se' izražava oslobođenje od nečega negativnoga poput oslobođenja od svih vezanosti (*sarvān pasān*) u AitBr 3,14; od grješnoga rođaka (*pāpmānam bhrātṛvyam*) u TaitTS 6,6.9.2; ili od uzastopnoga umiranja (*punarmṛtyum*) u ŚBr 2,3.3.9.

16 Dah (*prāṇah*) u nominativu je, ali su *śrotram*, *manas* i *vācam* u akuzativu. Slijedeći Śāṅkaru, većina prevoditelja prevodi ih kao nominative. Moj je prijevod srodan Fujiiu (1996: 832) i Oertelovu, koji ih uzimaju kao akuzative uz *atimucya* 'oslobodivši se'.

17 Vidi BĀU (M) 4.4.18: *prāṇasya prāṇam utā cākṣuśaś cakṣur utā śrotrasya śrotram ānna-syānnaṃ mānaso yé māno viduḥ | té nicikyur brāhma purāṇām āgryam ||* »Koji znaju dah daha, vid vida, sluh sluha, hranu hrane, pamet pameti, oni su spoznali Brahman, starodrevan, prvi.« U BĀU 2.1.20 sopstvo (*ātman*) istina je istine (*satyasya satyam*). Vidi također ChU 8,12.4-5: *atha yatraitad ākāśam anuviṣaṇṇam cakṣuḥ sa cākṣuśaḥ puruṣo darśanāya cakṣuḥ | atha yo vededaṃ jighrāṇīti sa ātmā gandhāya ghrāṇam |* »Gdje je pogled usmjeren u zrak, to je gledajuća osoba, vid koji služi motrenju. Onaj koji zna: "Neka

na tatra cakṣur gacchati
na vāg gacchati no manah |
na vidmo na vijānīmo¹⁸
yathaitad anuśiṣyāt || 3 ||

anyad eva tad viditād
atho aviditād adhi |
iti śuśrūma pūrveṣāṃ
ye nas tad vyācacaḥṣire || 4 ||

yad vācānabhyuditaṃ
yena vāg abhyudyate²⁰ |
tad eva brahma tvaṃ viddhi
nedaṃ yad idam upāsate || 5 ||

1.3 Dotle ni vid ne doseže,
ne doseže riječ, ni pamet,
ne vidimo, ni ne znamo;
kako da se to pouči?

1.4 Skroz je drugo to od znanog,
čak i više od neznanog,
tako smo čuli od starih,
koji nam to razjasniše.¹⁹

1.5 Što je riječju neiskazivo,
al' čim se riječ iskazuje;
samo to kao Brahman znaj,
ne ovo što tu se štuje.²¹

ovo onjušim", to je sopstvo, njuh koji služi mirisanju.« Dalje se u sklopu iste formule re-
daju moći: govor, sluh i pamet, koja je označena kao božanski vid. Sopstvo (*ātman*) ovdje
je temelj spoznajnih i djelatnih moći, kao i svjedok spoznaje.

18 Malayalamski rukopisi JaiUBr čitaju *vitma*, rukopisi na pismu grantha *vidma* (perfekt) i
vijānīma. Fujii prihvaća Śaṅkarina čitanja *vidmaḥ* i *vijānīmaḥ* (prezent). Oertel prihvaća
perfekt *vidma*, koji ionako ima prezentsko značenje, ali *vijānīma* emendira u *vijānīmaḥ*.

19 Gotovo jednak stih javlja se u IU 10 i 13: *iti śuśrūma dhīrāṇāṃ yé nas tād vyācacaḥṣiré ||*
»tako čusmo od uvidnih koji nam to razjaniše« (prijevod Ježić 2000: 102). Jedina je razlika
u riječi *dhīrāṇāṃ* 'od uvidnih'.

20 *AbhiVAD* kao glagol kojim se izražava uporaba jezika koristi se u BĀU (K) 2,4.14 (i
4,5.15); 3,2.3.

21 Sanskrtski glagol *upavĀS* (od kojega dolazi imenica *upāsana*) usporediv je s glagolom
upa-ni-vSAD, od kojega dolazi riječ *upaniṣad*. Glagol *upavĀS* znači 'sjesti do', 'pristu-
piti'. Prema Deussenu, u upaniṣadima nikad nema značenje pristupanja, već štovanja,
obožavanja, kao što je i ovdje slučaj. Stanislaw Schayer ustvrdio je 1926. da *upaniṣad*
znači 'jednakost dviju magičnih supstancija koja se mora shvatiti u činu *upāsane*' (prema
Ježić 1999: 15-16). Metaforički, prilaženje može značiti i misaono prilaženje čemu, pro-
mišljanje, ali onda i posvećeno promišljanje i štovanje, kao i uspoređivanje. Ovo zadnje
značenje uspoređivanja, primjerice makrokozmičkih česti s njihovim mikrokozmičkim
ekvivalentima, u srcu je upaniṣadskoga posvećenoga promišljanja, tzv. *upāsane*. Prema
Ježiću (1999: 20) *upavās* znači »sjedjeti do koga > služiti komu > štovati koga ili što >
smatrati što čime«. Sadržaj *upāsane* najčešće je u upaniṣadima usporedba mikrokozmič-
kih i makrokozmičkih česti i u tome smislu znači 'smatrati što čime'. Prema Bodewitzu
(2011) znači 'misaono prilaženje', a zatim i 'razmatranje', 'ispitivanje', 'gledanje odozdo
prema gore', pa onda i 'štovanje'.

yan manasā na manute
 yenāhur mano matam |
 tad eva brahma tvam viddhi
 nedaṃ yad idam upāsate || 6 ||

yac cakṣuṣā na paśyati
 yena cakṣūṃṣi paśyati |
 tad eva brahma tvam viddhi
 nedaṃ yad idam upāsate || 7 ||

yac chrotreṇa na śṛṇoti
 yena śrotam idam śrutam |
 tad eva brahma tvam viddhi
 nedaṃ yad idam upāsate || 8 ||

yat prāṇena na prāṇiti
 yena prāṇaḥ praṇīyate |
 tad eva brahma tvam viddhi
 nedaṃ yad idam upāsate || 9 ||

1.6 Što se pameću ne mnije,
 al' što, kažu, pamet spozna;
 samo to kao Brahman znaj,
 ne ovo što tu se štuje.

1.7 Što se to okom ne motri,
 al' s čim oči se motre,
 samo to kao Brahman znaj,
 ne ovo što tu se štuje.

1.8 Što se to sluhom ne čuje,
 ali s čim sluh se čuje,
 samo to kao Brahman znaj,
 ne ovo što tu se štuje.

1.9 To što se dahom ne diše,
 ali po čem dah se vodi,
 samo to kao Brahman znaj,
 ne ovo što tu se štuje.²²

22 KenU 1,5-9 usporediva je s BĀU 3.4.1-2. Tamo Yājñavalkya objašnjava Uṣasti Cākrāyaṇi da je sopstvo (ili brahman) imanentno peterima dahovima (*prāṇa*, *apāna*, *vyāna*, *udāna* i *samāna*). U BĀU 3,4.1 sopstvo je to koje dahom diše (*yaḥ prāṇena prāṇiti ...*), odahom odiše (*yo 'pānenāpānīti ...*) itd. Razlika je u tome što je ovdje u KenU brahman imanentan riječi (*vāc*), pameti (*manas*), vidu (*cakṣus*), sluhu (*śrottra*) i dahu (*prāṇa*), dok je u BĀU 3,4.1 sopstvo (*ātman*, ali i *brahman*) imanentno peterima dahovima. U BĀU 3,4.2 Yājñavalkya nastavlja tvrdnjom da se motritelja motrenja ne može motriti, kao ni slušatelja sluha, mislitelja misli ni razaznatelja razaznanja. Sopstvo i brahman u oba su odlomka postulirani kao ono što svjedoči spoznaji i djelatnosti, ali ih i omoguće.

Kena-upaniṣad, druga khaṇḍa²³

yadi manyase suvedeti daharam
 evāpi nūnaṃ tvaṃ vettha brahmaṇo
 rūpaṃ yad asya tvaṃ yad asya de-
 veṣu | atha nu mīmāṃsyam eva te
 manye 'viditam || 1 ||

nāhaṃ manye suvedeti
 no na vedeti veda ca |
 yo nas tad veda tad veda
 no na vedeti veda ca || 2 ||

yasyāmatam tasya matam
 matam yasya na veda saḥ |
 avijñātam vijñānatam
 vijñātam avijñānatam || 3 ||

2.1 Ako mniješ »dobro znam« - vrlo malo
 zapravo o Brahmanovu liku ti znaš;
 koji si njegov dio ti, a što je od njega
 u bogovima? Zato mnijem da ti je
 promišljati baš o tom što ti nije pozna-
 to.²⁴

2.2 Ja ne mislim da dobro znam,
 ali ne shvaćam da ne znam,
 tko od nas to shvati, taj (Brahman)
 zna,
 ne misli više da ne zna.²⁵

2.3 Tko ne misli, taj misli,
 a koji misli, taj ne zna;
 tko razazna, ne razazna,
 al' tko ne razazna, taj zna.

23. KenU 2.2-2.4 *anuṣṭubh* (4 × 8); 2.5ab u metru *jagatī* (2 × 12); cd u metru *triṣṭubh* (2 × 11).

24. Osim Fujiia (1996: 109), Oertel (1896: 216), Renou i Olivelle (1998: 366) čitaju *avidita* 'što nije znano'. Većina drugih izdanja i prijevoda čitaju, poput Limayea i Vadekara (1958: 7), teško razumljivo *vidita* 'znano', slijedeći Śaṅkaru. (Limaye i Vadekar, međutim, bilježe i varijantu *avidita*.) Śaṅkara ovaj *vidita*, koji je očito *lectio difficilior*, tumači na zanimljiv i kreativan način. Dio rečenice *atha nu mīmāṃsyam eva te* 'zato trebaš još promišljati (Brahman)' odvaja od *manyate vidita* u smislu da se učenik povukao promišljati Brahman, pa se vraća i obogaćen spoznajom Brahmana ustvrđuje *manyate vidita* 'Smatram (Brahman) spoznatim'. To se onda Śaṅkari dobro uklapa u kitice koje slijede, a koje izgovara učenik koji opisuje svoju spoznaju Brahmana.

25. Zadnja je četvrtina kitice eliptična i opskurna, pa joj je i značenje podložno različitim tumačenjima. Priklanjam se Oertelovu shvaćanju ovoga stiha, po kojem onaj tko zna Brahman, ne misli više da ne zna. U drugome, oprječnome, shvaćanju, koje prihvaćaju brojni drugi prevoditelji, znanje Brahmana sastoji se u znanju da ga se ne može znati. Tako Olivelle, primjerice, prevodi: »But he knows not, that he does not know.« Ako tako, kao Olivelle, shvatimo tekst, onda je zadnja četvrtina u suprotnosti s predzadnjom koja kaže da tko od nas tako shvati, taj zna. Deussen, na Śaṅkarinu tragu, u bilješci navodi da su to riječi učenika koji nikako ne shvaća da se znanje Brahmana sastoji od toga da se zna da ga se ne zna. Śaṅkara smatra da rečenicu *no na vedeti veda ca* izgovara učenik koji kaže da i zna i ne zna u isto vrijeme.

pratibodhaviditaṃ matam
amṛtatvaṃ hi vindate |
ātmanā vindate vīryaṃ
vidyayā vindate 'mṛtam || 4 ||

iha ced avedīd atha satyam asti
na ced ihāvedīn mahatī vinaṣṭiḥ |
bhūteṣu bhūteṣu vicitya²⁶ dhīrāḥ
pretyāsmāl lokād amṛtā bhavanti
|| 5 ||

Kena-upaniṣad, treća khaṇḍa

brahma ha devebhyo vijigye | tasya
ha brahmaṇo vijaye devā amahīyan-
ta | ta aikṣanta | asmākam evāyaṃ
vijayaḥ | asmākam evāyaṃ mahimeti
|| 1 ||

2.4 Buđenjem uviđa znanje,
tad baš besmrtnost postiže;
sopstvom postiže muževnost,
znanjem postiže besmrtnost.

2.5 Ako tu uvidi, takva mu je zbilja,
ako tu ne uvidi, strašan mu je slom;
mudri, razabravši među bivstvima,²⁷
sa svijeta kad odu, besmrtni budu.

3.1 Brahman je bio taj koji je za bogove
pobijedio.²⁸ U pobjedi su toga Brah-
mana bogovi slavili. Pomislili su: »Ova
je pobjeda samo naša, ova je slava
samo naša.«

26 Oertel (1896: 217) čita *vivicya* 'prosiljavši', 'razdijelivši' ili 'razdvojevši'. Fujii (1997) navodi druge, očito sekundarne varijante poput *vicintya* i *vicittya* u malayalamskim rukopisima JaiUBr; *vivicya* i *vicyicya* u rukopisima na pismu grantha. KenU 2,5 ≈ TaittĀ 3,12.7 *sārvāṇi rūpāṇi vicitya dhīrāḥ* 'Mudrac, razaznavši među svim oblicima ...'. Čak i verzija iz TaittĀ ima varijantu *vicintya* 'promislivši', istu koja se javlja i u malayalamskim rukopisima JaiUBr. Zanimljivo je pitanje jesu li škole Jaiminiya i Taittirīya, koje pripadaju različitim vedama, utjecale jedna na drugu ili su neovisno jedni o drugima došli do čitanja *vicintya* umjesto problematičnoga *vicyicya*.

27 Teško je točno razumjeti na što se ovdje misli. Pomoć u razumijevanju možemo naći u varijanti ove rečenice koja se nalazi u *Taittirīya-saṃhiti* 2,3.1.3: *śuklāṃś ca kṛṣṇāṃś ca vī cinuyāt* 'neka razabere bijela (zrna riže) od crnih'. Tada izdvojena bijela zrna valja ponuditi Adityama. Vjerojatno se u KenU misli na to da se besmrtnost postiže pravilnim (misaonim) razabiranjem, kao što se u TaittS nalaže razabiranje bijelih zrna od crnih za žrtveni prinos. U tome slučaju ovdje također vidimo pomak iz obrednoga okružja tekstova brāhmaṇa u upaniṣadsko misaono okružje, te kako se autori upaniṣadskih tekstova služe obrednim imaginarnijem u izricanju filozofskih poruka.

28 Ovdje se misli na borbu demonskih bića Asura s Devama, nebesnicima ili bogovima (Deva dolazi od *div-* 'nebo'). U BĀU 1,3 bogovi su osvojili svjetove pomoću *udgitha* 'uspjeva', glavnoga dijela napjeva *sāman* koji na žrtvenome obredu pjeva svećenik *udgātar*. *Udgīthu* je kao svećenik *udgātar* za bogove tada (BĀU 1,3.7) pjevao dah unutar usta (*āsanya prāṇa*). Taj je pobjednički dah unutar usta, koji je srž koja drži na okupu sve dijelove tijela, u BĀU 1,3.20 proglašen Brahmanom. Moglo bi se reći da se KenU ovdje izravno nadovezuje na priču iz BĀU 1,3. U tome bi slučaju ovaj odlomak bio mladi, ali isto je tako moguće da se tekst referira na usmeni »plutajući« mit. U svakome je slučaju jasno da je slušateljima KenU priča o nadmetanju bogova i Asura morala biti dobro poznata. Asure

- tad dhaisāṃ vijajñau | tebhyo ha 3.2 On (Brahman) je razaznao njihove
prādur babhūva | tan na vyajānata | (misli); pred njima se očitovao, ali ga
kim idaṃ yakṣam iti || 2 || nisu razaznali (pitajući se) »Tko je ta
prikaza?«²⁹
- te 'gnim abruvan | jātaveda etad vi- 3.3 Pozvali su Oganj: »Znalče bića,³⁰
jānīhi | kim idaṃ yakṣam iti | tatheti razaznaj ga, tko je ta prikaza?« »U
|| 3 || redu.« (odgovori Oganj)
- tad abhyadravat | tam abhyavadat | 3.4 (Oganj) mu je pritrčao, a on (Brah-
ko 'sīti | agnir vā aham asmīty abravīt man) ga je upitao: »Tko si?« »Ja sam
| jātavedā vā aham asmīti || 4 || Oganj. Ja sam znalac bića.«
- tasmiṃs tvayi kiṃ vīryam iti | apīdaṃ 3.5 »Koja je tvoja muževnost?« »Sve ovo
sarvaṃ daheyam yad idaṃ pṛthivyām što je ovdje na zemlji, mogu spaliti.«
iti || 5 ||
- tasmai tṛṇaṃ nidadhāu | etad daheti 3.6 Pred njega (Oganj) je (Brahman)
| tad upapreyāya sarvajavena | tan stavio travku: »Ovu (travku) spali!«
na śasāka dagdhum | sa tata eva Navalio je (Oganj) na nju svom snagom,
nivavṛte | naitad aśakaṃ vijñātum ali ju spaliti nije mogao. On se
yad etad yakṣam iti || 6 || potom odatle vratio: »Nisam mogao
razaznati tko je ta prikaza.«
- atha vāyum abruvan | vāyav etad 3.7 Zatim su pozvali Vjetar: »Vjetre,
vijānīhi | kim etad yakṣam iti | razaznaj ga, tko je ta prikaza?« »U
tatheti || 7 || redu.« (odgovori Vjetar)

su u BĀU 5,2.1 i ChU 1,2.1, kao i ljudi i bogovi, potomci boga tvorca, Prajāpatia. U Avesti, staroiranskome korpusu svetih tekstova Parsa, *ahura* (= *asura*) pojam je ('gospod') koji se pridaje najvišim bogovima (vidi Ahura Mazdā 'Gospod Mudri'). I u *Rk-saṃhiti* je asura ostao naziv koji se pridaje vrhovnomu božanstvu. Tek je u *Atharva-saṃhiti* provedena promjena, kada su Asure postali suparnici bogovima, slično kao što su na iranskoj strani Deve (av. Daēuua) postali zlodusi (vidi Ježić 1999: 27).

²⁹ Pojam *yakṣa* 'prikaza' povezuje se s Brahmanom na dvama mjestima u *Śatapatha-brāhmaṇi* i *Atharva-saṃhiti* (samo u recenziji Śaunaka). U ŚBr 11,2.3.5 govori se o dvjema »prikazama« (*yakṣa*) brahmanovim: ime (*nāma*) i oblik (*rūpa*); vidi također ŚBr 14,8.5.1; AS (Ś) 10,2.32; 10,7.38.

³⁰ Agni kao znalac bića (*jātavedas*) prosvjetljuje vidiocce i pjesnike pjesničkim darom (*kavikratu*) kao Savitar ili Ušas. Agni *Jātavedas*, koji je stalno prisutan na obredu, nadgleda smjenu generacija i brine se da se obiteljsko nasljeđe ne prekida (Ježić 1987: 147; Jamison i Brereton 2014: 41).

- tad abhyadravat | tam abhyavadat
| ko 'siti | vāyur vā aham asmīty
abravīt | mātariśvā vā aham asmīti
|| 8 ||
- 3.8 (Vjetar) mu je pritrčao, a on (Brahman) ga je upitao: »Tko si?« »Ja sam Vjetar. Ja sam Mātariśvan.«³¹
- tasmiṁs tvayi kiṁ vīryam iti | apīdam
sarvam ādadiya yad idam pṛthivyām
iti || 9 ||
- 3.9 »Koja je tvoja muževnost?« »Sve ovo što je ovdje na zemlji, mogu odnijeti.«
- tasmai tṛṇam nidadhāu | etad
ādatsveti | tad upapreyāya sarvaja-
vena | tan na śasākādātum | sa tata
eva nivavṛte | naitad aśakam
vijñātum yad etad yakṣam iti || 10 ||
- 3.10 Pred njega (Vjetar) je (Brahman) stavio travku: »Ovu (travku) odnesi!« Navalio je (Vjetar) na nju svom snagom, ali ju odnijeti nije mogao. On se potom odatle vratio: »Nisam mogao razaznati tko je ta prikaza.«
- athendram abruvan | maghavann
etad vijānīhi | kim etad yakṣam iti |
tatheti | tad abhyadravat | tasmāt
tirodadhe || 11 ||
- 3.11 Zatim su pozvali Indru: »Indro, razaznaj ga, tko je ta prikaza?« »U redu.« (odgovori Indra)
- sa tasminn evākāśe striyam ājagāma
bahuśobhamānām umāṁ haimavatīm
| tāṁ hovāca | kim etad yakṣam iti
|| 12 ||
- 3.12 Ali on (Indra), na istom tom nebu, naišao je na ženu velike ljepote, Umu, kćer Himavantovu.³² Pa ju je upitao: »Tko je ta prikaza?«

31 Možda se ovdje za Vjetar koristi ime *Mātariśvan* jer ono upućuje na snagu i silovitost zbog aluzije na vjetar koji nosi i rasplamsava oganj. U RS 1,60 *Mātariśvan* ('koji buja u majci', možda munja u oblaku [Ježić 1987: 145]) ukrao je vatru na nebu i dao ju mudracu Bhr̥guu. Aluzije na taj mit javljaju se razmjerno često u vedskoj književnosti. U RS 3,6.9, međutim, Oganj prizvan kao *Mātariśvan* (tajno ime Ognja) dovozi bogove na žrtvenu svečanost; vidi RS 3,26.2 i 3,94.4). U AS (Š) 12,1.51 *Mātariśvan* žuri nošen Vjetrom. Kod *Yāske* 7,26 *Mātariśvan* znači 'Vjetar' (Ježić 2000: 99). Hillebrandt (1899: 149-154) navodi mjesta u saṁhitama *Yajur-vede* gdje se javlja povezan s Ognjem, u smislu vjetra koji nosi i rasplamsava Oganj. *Mātariśvan* se još javlja i u *Īśā-upaniṣadi* 4 i *PraśU* 2,11.

32 Umā, kći Himavantova (personifikacija Himālaya), u epsko-pūraṅskoj književnosti isto je što i Pārvatī, supruga boga Śive. U vedskoj se književnosti, osim u *KenU*, javlja, čini se, samo u *Taittirīya-āranyaki* 10,18.1, i to kao žena Rudrina.

Kena-upaniṣad, četvrta khaṇḍa

- brahmeti³³ hovāca brahmaṇo vā etad 4.1 »To je Brahman«, reče (Umā); »Vi
vijaye mahīyadhva iti | tato haiva
vidāṃcakāra brahmeti || 1 ||
slavite, ali pobjeda je ovdje Brah-
manova.« Potom je (Indra) shvatio da
je to Brahman.
- tasmād vā ete devā atitarām ivānyān 4.2 Zbog toga ti bogovi, Oganj, Vjetar
devān yad agnir vāyur indrah | te hy
enan nediṣṭham pasprṣuḥ | sa hy enat
prathamo vidāṃ cakāra brahmeti
|| 2 ||
i Indra, kao da nadmašuju druge
bogove. Ti su (bogovi) s onim (Brah-
manom) bili u bliskome dodiru. On³⁴
je (Indra) prvi prepoznao onoga kao
Brahmana.
- tasmād vā indro 'titarām ivānyān 4.3 Zbog toga Indra kao da nadmašuje
devān | sa hy enan nediṣṭham pas-
parśa | sa hy enat prathamo vidāṃ
cakāra brahmeti || 3 ||
druge bogove. On je (Indra) s onim
(Brahmanom) bio u bliskome dodi-
ru.³⁵ On je (Indra) prvi prepoznao
onoga kao Brahmana.

33 Svi rukopisi JaiUBr dodaju *sā* 'ona' ispred *hovāca* (Fujii 1996: 122).

34 Umjesto *sa* 'on', 'taj' svi rukopisi JaiUBr i KenU imaju *te* 'ti', 'oni'. To je očito korupcija jer se subjekt »oni« tada ne slaže ni s riječju »prvi« (*prathamah*), ni s predikatom »prepoznao« (*vidāṃcakāra*), što je sve u jednini. Oertel je, suprotno rukopisima, emendirao *te* 'oni' u *sa* 'on'. Subjekt »oni« ni u smislu ne odgovara kontekstu jer nisu bogovi razgovarali s Umom, već samo Indra. Inačica teksta kojom se služio Śaṅkara, također je imala subjekt u množini, a predikat u jednini, zbog čega Śaṅkara emendira predikat, te ga stavlja u množinu; umjesto *vidāṃcakāra* (treće lice jednine) navodi u komentaru da treba stajati *vidāṃcakruḥ* (treće lice množine). Time je postigao pravilnu sročnost, ali opet smisao nije dobar jer su i Oganj (KenU 3,6) i Vjetar (KenU 3,10) ustvrdili da nisu razaznali Brahmana. Olivelle (1998: 598) smatra da je ta rečenica mehanički prenesena iz KenU 4,3, gdje odgovara kontekstu, ali joj je izmijenjena riječ *sa* 'on' u *te* 'oni'. Čini se da je to stvarno tako, jer rečenica u 4,3 savršeno odgovara kontekstu, ali je nevjerojatno kako je netko prenesao cijelu rečenicu, te joj je prilagodio samo subjekt, a ne i predikat. Ako je Olivellova procjena točna, a tako se i meni čini, neki neimenovani prepisivač ili usmeni prenositelj (iz vremena prije Śaṅkare) nije mnogo mario za pravila sanskrske sintakse. Olivelle (1998) i Geldner (1928) tu su rečenicu jednostavno ostavili neprevedenu.

35 Olivelle (1998: 598) smatra da je ova rečenica prenesena iz KenU 4,3, te da je prilagođena kontekstu, slično kao što je rečenica »On je ... Brahmana« iz 4,4 prenesena u 4,3. Ostaje pitanje, kako je jedna rečenica sintaktički točno prilagođena, a druga nije, kršeći elementarna pravila sročnosti. Smatram kako se može prije pretpostaviti da je do inkongruencije u 4,3 došlo kasnijom rukopisnom predajom i da se jednostavno prepisivač zbunio i pobrkao slične izraze u 4,3 i 4,4. Ako je takva pretpostavka točna, ona upućuje na usko grlo u rukopisnoj predaji jer se inkongruencija odrazila u objema granama rukopisne predaje, u predaji JaiUBr i u predaji KenU, praćenoj Śaṅkarinim komentarom.

- tasyaiṣa ādeśaḥ | yad etad vidyuto 4.4 Ovo je njegov (Brahmanov) nadomjestak:³⁶ Ovo što je sijevnulo kao vyadyutad ā3 itī3n nyamīmiṣad ā3 ity munja³⁷ (uz uzvik): »ah!«, i u isto adhidevatam || 4 || vrijeme učinilo da trepne:³⁸ »ah!« - to je (Brahman) u odnosu na bogove.
- athādhyātmaṃ | yad etad gacchatīva 4.5 A sada (što je Brahman) u odnosu na ca manaḥ | anena cainad upasmarati sopstvo: »Ovo što tako reći ode u duh, | abhikṣṇaṃ saṅkalpaḥ || 5 || po čem se poimanje odjednom pri-sjeća.«³⁹
- tad dha tadvanaṃ nāma | tadvanam 4.6 Taj je imenom Tadvana,⁴⁰ kao Tadvanu ity upāsitavyaṃ | sa ya etad evaṃ nu ga valja štovati. Za njim, koji tako veda | abhi hainaṃ sarvāṇi bhūtāni zna, sva bića žude. samvāñchanti || 6 ||

36 Pojam *ādeśa* 'nadomjestak', 'zamjena' ovdje može značiti mistični nadomjestak koji otkriva Brahmana. U takvu tumačenju slijedim Thiemea (1968: 731). Riječ *ādeśa* (u osnovnome značenju 'ukazivanje [na što]') kao gramatičarski tehnički pojam (Pāṇini 1,1.48; 7,2.86; 1,1.56; 8,3.59; 6,4.120; 8,2.5) znači zamjenu, supstitut/supstituciju. Riječ se često u vrlo sličnu kontekstu koristi u upanišadima i Thieme pokazuje kako u prijevodu najčešće najbolje odgovaraju riječi *Supstitut* i *Ersetzung*. Šaṅkara tumači riječ *ādeśa* kao *upamopadeśa* 'pouka usporedbom', misleći na to da se Brahman prisposobljuje slikom blijeska munje i treptaja prilikom blijeska, što nije daleko od Thiemeova tumačenja.

37 Ovaj je izričaj najbliži BĀU 2,3.6, gdje je oblik osobe (*puruṣa*) poput iznenadnoga blijeska Munje, ali se u BĀU to odnosi na sopstvo, a ne na bogove. U ChU 4,13.1 ognjeni je žrtvenik *āhavanīya* osoba u Munji. U BĀU 2,1.4 (kao i u KauṣU 4,5) Dṛpṭa Balaki u razgovoru s Ajātaśatruom ustvrdio je da osobu u Munji štuje kao Brahman. Ajātaśatru to odbija jer se ni munja ni ostala božanstva i pojave ne mogu štovati kao brahman, već kao zasebne pojave.

38 Glagol *nyamīmiṣat* reduplicirani je aorist; kako se reduplikacijom aorist tvori od kauzativa, prevodim *nyamīmiṣat* (od glagola *nivMIṢ*) kauzativno. Oertel ima imperfekt *nyamiṣat* 'trepne', što bi značilo da je Brahman trepnuo.

39 Ovu tvrdnju nije lako shvatiti. Čini mi se da, ako je riječ o nadomješćivanju, tada je u odnosu na bogove (na makrokozmičkoj razini) Brahman ono što u trenutku intuicije prosvjetli poput munje. U odnosu na sopstvo, na mikrokozmičkoj ili spoznajnoj razini, Brahman je ono što omogućuje spoznaju, tj. što kao da nastanjuje duh, a omogućuje da spoznajni aparat čovjekov funkcionira.

40 Što je točno *tadvana*, nejasno je. Izraz *tadvana* može se i rastaviti, pa bi rečenica mogla značiti: »To je uistinu to ime "Vana"; kao "Vanu" toga treba štovati.« Thieme (1968: 721) shvaća *vana*, sr. 'drvo', kao 'materija' (*Materie*), shvaćajući složenicu *tavana* kao 'njegova (Brahmanova) materija' (*tatpuruṣa*) ili 'kojega je materija to' (*bahuvrīhi*). Po tome je trzaj Munje i prosvjetljavanje pameti materija u kojoj se Brahman očituje, tj. materija koja stoji kao zamjena za Brahman. U velikoj većini tumačenja (Šaṅkara, Deussen, Hume, Geldner, Müller, Radhakrishnan, ali i Renou i Fujii) *vana* se veže uz korijen *√VAN/VANČ* 'žudjeti'.

- upaniṣadaṃ bho brūhīti | uktā ta upa- 4.7 (Učenik:) »Izreci mi skrovitu
niṣat | brāhmīm vāva ta upaniṣadam pouku!«⁴¹ (Učitelj:) »Skrovita ti je
abrūmeti || 7 || pouka već izrečena, rekao sam ti
skrovitu pouku o Brahmanu.«
- tasyai tapo damaḥ karmeti pratiṣṭhā | 4.8 »Pokora, suzdržanost i djelovanje
vedās sarvāṅgāni | satyam njezina su osnova (skrovite pouke),
āyatanam || 8 || vede su joj svi udovi, a istina
utočište.«
- yo vā etām evaṃ vedāpahatya pāp- 4.9 »A tko ju (tajnu pouku) tako zna, odbi-
mānam | anante svarge loke jyeye ja grijeh i čvrsto stoji u beskrajnom
pratiṣṭhāti pratiṣṭhāti || 9 || nebeskom svijetu, najboljem od svih.«

Popis pokrata

AĀ	Aitareya-āraṇyaka
AitBr	Aitareya-upaniṣad
AS (Ś)	Atharva-saṃhitā (Śaunaka)
BĀU (K)	Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad (Kāṇva)
BĀU (M)	Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad (Mādhyamdina)
BĀU	Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad
ChU	Chāndogya-upaniṣad
JaiBr	Jaiminiya-brāhmaṇa
JaiUBr	Jaiminiya-upaniṣad-brāhmaṇa
KauṣU	Kauṣītaki-upaniṣad
KenU	Kena-upaniṣad
PraśU	Praśna-upaniṣad
RS	Ṛk-saṃhitā
ŚāṅkhĀ	Śāṅkhāyana-brāhmaṇa
ŚBr	Śatapatha-brāhmaṇa
TaittĀ	Taittirīya-āraṇyaka
TaittS	Taittirīya-saṃhitā

Čini mi se da je istina negdje u sredini, i da *tadvana* može, kao igra riječi (*śleṣa*), značiti oboje. Osobito zato jer je *vana* u smislu 'drvo', 'materijal' uobičajenije značenje.

41 Prijevod pojma upaniṣad kao »skrovita pouka (besjeda)« temeljim na Ježićevim (1999: 20-21) zaključcima. Za iscrpan prikaz rasprava o značenju pojma upaniṣad u tradicionalnoj indijskoj učenosti i u zapadnoj indologiji vidi Ježić 1999: 13-21.

Popis literature

- Andrijanić, Ivan i Bačowski, Jacek (u pripremi) On the Authenticity of prose writings attributed to Śaṅkara.
- Deussen, Paul (1906.) *The Philosophy of the Upanishads*. Edinburgh: T. & T. Clark.
- Fujii, Masato (1996.) Kena Upaniṣad (= Jaiminiya-Upaniṣad-Brāhmaṇa 4,10 [4,18-21]), u: *Indian Thoughts and Buddhist Culture: Essays in Honour of Professor Junkichi Imanishi on His Sixtieth Birthday*. Tokyo: Shunju-sha, str. 842-821.
- Fujii, Masato (1997.) On the Formation and Transmission of the Jaiminiya-Upaniṣad-Brāhmaṇa, u: *Inside the Texts Beyond the Texts: New Approaches to the Study of the Vedas*. Harvard Oriental Series, Opera Minora 2. Cambridge (Mass): Department of Sanskrit and Indian Studies, ur. Witzel, Michael, str. 89-102.
- Geldner, Karl Friedrich (1928.) *Vedismus und Brahmanismus*. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr.
- Göbel-Groß, Erhard (1962.) *Sirr-i akbar, Die persische Upaniṣadenübersetzung des Mogulprinzen Dārā Šukoh*. (Inauguraldissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Hohen Philosophischen Fakultät der Philipps-Universität zu Marburg) Marburg: Fotodruck von Erich Mauersberger.
- Harimoto, Kengo (2006.) The Date of Śaṅkara: Between the Cālukyas and the Rāṣṭrakūṭas. *Journal of Indological Studies* 18: 86-111.
- Hillebrandt, Alfred (1899.) *Vedische Mythologie, Zweiter Band: Uṣas, Agni, Rudra*. Breslau: Verlag von M. & H. Marcus.
- Jamison, Stephanie W. i Brereton, Joel P. (2014.) *The Rigveda: The Earliest Religious Poetry of India*. Oxford University Press.
- Ježić, Mislav (1987.) *Ṛgvedski himni. Izvori indijske kulture i indoeuropsko nasljeđe*. Zagreb: Globus.
- Ježić, Mislav (1999.) *Ṛgvedske upaniṣadi*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Ježić, Mislav (2000.) Īśā-upaniṣad, u: *Trava od srca. Hrvatske Indije II*. Zagreb: Sekcija za orijentalistiku Hrvatskog filološkog društva i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 89-111.
- Limaye, V. P. i Vadekar, R. D. (izd.) (1958.) *Eighteen Principal Upaniṣads*. Poona: Vaidika Saṁśodhana Maṇḍala.
- Mayeda, Sengaku (1967.) On Śaṅkara's Authorship of the Kenopaniṣadbhāṣya. *Indo-Iranian Journal* 10 (1): 33-55.
- Nakamura, Hajime (1950., engl. prijev. 1983., reprint 1989.) *A History of Early Vedānta philosophy (Vol. I)*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Olivelle, Patrick (1998.) *The Early Upaniṣads*. New York: Oxford University Press.
- Oertel, Hanns (1896.) The Jaiminiya or Talavakāra Upaniṣad Brāhmaṇa. *Journal of American Oriental Society* 16: 79-260.
- Rau, Wilhelm (1960.) Bemerkungen zu Śaṅkaras Bṛhadāranyakopaniṣadbhāṣya, *Paideuma* 7: str. 115-121.

- Roy, Rajah Rammohun (1832.) *Translation of Several Principal Books, Passages, and Texts of the Veds, and of some Controversial Works on Brahmunicipal Theology*. London: Parbury, Allen, & Co.
- Staal, Frits (1961.) *Nambudiri Veda recitation*. 's-Gravenhage: Mouton.
- Thieme, Paul (1968.) *Ādeśa, u: Mélanges d'indianisme à la mémoire de Louis Renou*. Paris: Éditions E. de Boccard, str. 715-733.

Summary

Kena-upaniṣad is a short but very significant text that belongs to the Jaiminīya branch of the *Sāmaveda*. The first, metrical, part discusses the inexpressible and unimaginable Brahman. The second, prose, part talks about how the gods draw their power from Brahman. As part of the *Jaiminīya-upaniṣad-brāhmaṇa*, it was commented on by the Vedānta philosopher Śaṅkara, which influenced the text to be transmitted as an independent one. From a historical point of view, this is not entirely wrong, because the *Kena-upaniṣad* was most likely formed independently of the *Jaiminīya-upaniṣad-brāhmaṇa* into which it was at some point incorporated. The oral tradition of *Jaiminīya-upaniṣad-brāhmaṇa* transmission is not preserved in the Jaiminīya school. In more recent times, due to the popularity of Vedānta, the brahmanas of the Jaiminīya school began to use only with the *Kena-upaniṣad*. In addition to the translation of the text accompanied by comments and explanations, the paper also presents the position of the *Kena-upaniṣad* in the Jaiminīya literature and its reception.